HOLLANDSCH ZUID-AFRIKA.

ADRES VOOR REDACTIE: AMSTERDAM, KEIZERSGR. 389. (TEN KANTORE DER NEDERLANDSCH Zᴰ.-AFRIKAANSCHE VEREENIGING
ADRES VOOR ALLES, WAT DE ADMINISTRATIE BETREFT: P. VERGERS, VAN WOUSTRAAT 10, AMSTERDAM.

Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika.

Maatschappelijk Kapitaal (£ 750.000) ƒ 9,000,000.—
Waarvan uitgegeven . . . (£ 240.000) ƒ 2,880,000.—

Hoofdkantoor te AMSTERDAM:
Keizersgracht 389.

Bijkantoor te LONDEN:
2, Great Winchesterstreet E.C.

Hoofd-Agentschap te PRETORIA.
Agentschappen te: Kaapstad, Bloemfontein, Johannesburg, Potchefstroom, Witbank en Premier Mine.

Het Hoofdkantoor te AMSTERDAM

Verstrekt WISSELS en TELEGRAFISCHE TRANSFERS op de AGENTSCHAPPEN der Bank en op hare Correspondenten te **Port Elizabeth, East-London, Durban, Lourenço Marquez, Kimberley, Buluwayo** en op **alle andere Bankplaatsen in Zuid-Afrika**, alsmede op de voornaamste havenplaatsen van **Oost- en West-Afrika;**
Belast zich met het **Incasseeren en Disconteeren** van wissels en ander Zuid-Afrikaansch papier;
Geeft voorschot op verscheepte goederen;
Opent **schriftelijke en telegrafische credieten** ten behoeve van particulieren en instellingen;
Verschaft **reiscredietbrieven;**
Opent **rekeningen-courant;**
Belast zich met de uitvoering van **EFFECTENORDERS** aan de beurs te **Amsterdam, Londen, Johannesburg** en **Kaapstad.**

Neemt gelden à deposito onder de volgende rentevergoeding:

Met 1 dag opzegging	à 3 % 's j.	Met 3 mnd. opzegging	à 3¾ % 's j.
„ 10 dagen	„ 3¼ % „	„ 6 „	„ 4 % „
„ 1 maand	„ 3½ % „	„ 12 „	„ 4¼ % „

Pretoria Hypotheek-Maatschappij
gevestigd te Amsterdam.

Geplaatst Maatschappelijk Kapitaal .	ƒ 3,500,000.—
Gestort Kapitaal	„ 700,000.—
Reserves	„ 712.468.—

Commissarissen:

Mr. H. J. VAN OGTROP, *Voorzitter.*
Jhr. Mr. A. P. C. VAN KARNEBEEK, 's-Gravenhage.
Mr. J. E. HENNY, 's-Gravenhage.
Jhr. Mr. C. H. BEELAERTS VAN BLOKLAND, 's-Gravenhage.
Dr. D. F. SCHEURLEER, 's-Gravenhage.
PIERRE BUISSON, Parijs.
Dr. W. J. LEYDS, 's-Gravenhage.
Jhr. Mr. L. VAN BEVERVOORDEN TOT OLDEMEULE, A'dam

Directeuren:

Mr. E. J. EVERWIJN LANGE, te Amsterdam.
Mr. D. C. ENDT, te Laren (N.H.).

Gedelegeerden van Commissarissen in Zuid-Afrika:

J. C. SMUTS te Pretoria.
W. J. C. BREBNER te Bloemfontein.

Agentschap voor Zuid-Afrika:

Hoofd-Agentschap der NEDERLANDSCHE BANK VOOR ZUID-AFRIKA, te Pretoria.

De Maatschappij heeft ten doel het **uitleenen van geld** onder eerste hypothecair verband op onroerende zaken **in Zuid-Afrika.**
Volgens Art. 2 der Statuten mag geen hypotheekleening twee-derde van de geschatte waarde der te verbinden onroerende goederen te boven gaan.
De Maatschappij geeft **pandbrieven** uit, welke zijn gewaarborgd door al hare hypotheken en goederen, door haar geheel geplaatst maatschappelijk kapitaal en hare reserves.

HENRI JULLIEN.
Opgericht 1843.
ROKIN 36 — AMSTERDAM.
HORLOGERIE EN GROS.
Specialiteit: Bachschmid horloges en andere uurwerken voor tropische gewesten.

HENRI JULLIEN.
Established 1843.
ROKIN 36 — AMSTERDAM.
WHOLESALE WATCHMAKERS.
„Bachschmid" watches and other „timekeepers" for tropical climates a speciality.

H. D. DE VOS' Wekelijksche Uitlotings-Courant.
FINANTIEEL WEEKBLAD.
25e Jaargang. Prijs per kwartaal f 1.— fr. p. post.
Voor Ned. O. en W. Indië en Buitenland bij vooruitbetaling fr. p. p. f 1.25. Voor België fr. p. post f 1.12⁵.

Het meest volledige en accurate blad op dit gebied, bevattende de Trekkingen en Restanten van Premie-, Staats-, Stedelijke-, Waterschaps-, Kerkelijke- en Spoorwegleeningen. Geeft verder Beursoverzicht; Spoorweg- en Tramwegontvangsten; de aangekondigde Dividenden en Coupons; Afdoeningen van Incourante Fondsen; Emissie's; Vergaderingen; Aflossingen enz., en steeds een belangrijke Finant. en Oeconom. bijdrage. In de rubriek Correspondentie worden verder alle aanvragen om inlichtingen en advies van geabonneerden gratis beantwoord, terwijl de abonné's eveneens gratis ontvangen een Algemeen Jaarlijksch Register en den zoo gemakkelijken Uitlotings-Kalender.
KEIZERSGRACHT 198, UITGAVE VAN S. L. VAN LOOY, AMSTERDAM.

50

DEUTSCHE OST-AFRIKA-LINIE.

RIJKS-POSTDIENST.

Zesmaal 's maands geregelde verbinding tusschen ROTTERDAM—OOST- en ZUID-AFRIKA voor Passagiers en Goederen

OOSTELIJKE RONDVAART via Southampton, Lissabon en Tanger naar Marseille, Napels, Port-Said, Suez, Aden, Mombassa, Kilindini, Tanga, Dar es Salaam, Bagamoyo, Kilwa, Lindi, Mikindani, Ibo, Mozambique, Beira, Chinde, Pangani, Quelimane, Inhambane, Lourenço-Marques (Delagoa-Bay) en Durban.

WESTELIJKE RONDVAART via Southampton, Las Palmas of Teneriffe naar Lüderitzbucht, Swakopmund, Kaapstad, Algoa-Bay, East London, Durban, Lourenço-Marques (Delagoa-Bay), alsmede met overlading naar Inhambane (via Suez-kanaal terugkeerend).

Moderne en uitmuntende inrichtingen voor Passagiers in alle klassen.

VOOR VRACHT- EN PASSAGE-ADRES DE AGENTEN

Voigt & Geber,
Prins Hendrikkade 173, AMSTERDAM.

F. A. Voigt & Co.,
Boompjes 14/16, ROTTERDAM.

MONSTERKAMER der

Nederlandsche Kamer van Koophandel

te JOHANNESBURG.

In de laatste maanden werden in de **doorloopende tentoonstelling geexposeerd** de volgende **artikelen**:

Kaas, Stijfsel, Machinerieën voor zuivelbereiding, Margarine, Kunstaardewerk, Likeuren en gedistilleerd, Verduurzaamde levensmiddelen, Cacao, Oud koperwerk, Delftsch aardewerk. Gloeilampen, Moderne en antieke meubelen, Machines, Klokken, Slaolie, Inkten en Kantoorbehoeften, Gravures, Kaarsen, Tapijten.

Inlichtingen te bekomen bij de **Commissie** voor den **Nederlandsch-Zuid-Afrikaanschen Handel,** 36 Lange Houtstraat, Den Haag.

ZUID-AFRIKAANSCH HANDELSHUIS

(SOUTH-AFRICAN COMMERCIAL HOUSE Ltd.)

gevestigd te AMSTERDAM, (Keizersgracht 134.)

COMMISSARISSEN:

J. M. DE BRUIJN . . *'s Gravenhage.*
Mr. J. C. KAKEBEEKE. *Deventer.*
B. NATHUSIUS . . . . *Amsterdam*
J. H. SCHELTEMA . . . *Amsterdam*
U. G. SCHILTHUIS . . . *Groningen.*

DIRECTEUR: K. E. HOEKSTRA.

Filialen te PORT-ELIZABETH en DURBAN.

OFFICIËELE MEDEDEELINGEN

VAN HET BUREAU VAN DE NEDERLANDSCH ZUID-AFRIKAANSCHE VEREENIGING.

De Redactie van het Maandschrift *Hollandsch Zuid-Afrika* (zoowel wat het geïllustreerd gedeelte, als wat het bijvoegsel voor algemeen nieuws betreft) wordt bezorgd onder toezicht van het *Bureau* van de *Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging.* De verantwoordelijkheid voor den inhoud van geteekende stukken berust uitsluitend bij de schrijvers daarvan.

Het doel der Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging.

De *Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging* stelt zich ten doel (zie Art. 1 der *Statuten*):

Binnen de perken, door de internationale rechtsverhoudingen aangewezen, door alle wettige middelen al datgene te doen, wat strekken kan om:

1°. de banden met onze stamgenooten in Zuid-Afrika nauwer toe te halen en, in overleg met hen, aldaar hulpbronnen voor landbouw, nijverheid, handel en andere stoffelijke belangen te openen en te ontwikkelen of de opening en ontwikkeling daarvan te bevorderen;

2°. de publieke opinie zoo ten onzent als in het buitenland over de toestanden in Zuid-Afrika voor te lichten.

Elk streven om bij wijze van propaganda op de zedelijke of godsdienstige gesteldheid der bevolking dezerzijds invloed uit te oefenen, blijft daarbij uitgesloten.

Leden en Donateurs.

Leden der Vereeniging zijn zij, die met het hierboven (volgens Art. 1 der *Statuten*) omschreven doel instemmen en eene jaarlijksche bijdrage betalen van tenminste *Drie Gulden.* Het boekjaar der Vereeniging loopt van 1 Januari tot 31 December (zie Art. 5 der *Statuten*).

Het staat aan de afdeelingen vrij, *begunstigers* aan te nemen, die eene geringere jaarlijksche bijdrage dan 3 gulden, doch ten minste 1 gulden betalen (zie Art. 5 der *Statuten*).

De algemeene vergadering heeft, op voordracht van het bestuur, de bevoegdheid, *eereleden* te benoemen, die dezelfde rechten hebben als de leden (zie Art. 5 der *Statuten*).

Donateurs zijn zij, die minstens 100 gulden in eens in de kas der Vereeniging storten; ook deze hebben gelijke rechten als de leden (zie Art. 5 der *Statuten*).

Aan de *Leden* der *Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging* wordt, krachtens hun lidmaatschap en zonder vergoeding van eenigerlei aan de uitgave verbonden kosten, dit Maandschrift *Hollandsch Zuid-Afrika* (zoowel het Geïllustreerde als het Algemeene gedeelte) geregeld toegezonden.

51

BELANGRIJKE ADRESSEN.

Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging.

Secretaris van het Hoofdbestuur: DR. N. MANSVELT. Keizersgracht 389, Amsterdam.

Afdeelings-Secretarissen:

AMSTERDAM:	Ed. Karsen, Stadhouderskade 107.
APELDOORN:	Mej. Z. Prak.
ARNHEM:	Jacs van Hoorn Hzn., Oude Stationstraat 1.
DELFT:	Dr. F. H. J. Grundlehner.
DEVENTER:	C. A. Goldenberg, Noordenbergsingel 2.
DORDRECHT:	M. van Zanten, Vrieseplein 97.
ENSCHEDÉ:	L. ten Cate Wzn.
'S-GRAVENHAGE:	Mr. A. Ferf, Koninginnegracht 80.
GRONINGEN:	Dr. J. Bergsma.
HAARLEM:	J. Floor Jr., Eindenhoutstraat 17.
LEIDEN:	Mr. A. v. d. Elst, Morschsingel.
NIJMEGEN:	E. H. GERRETSEN.
ROTTERDAM:	P. C. van Traa, Achterklooster 35.
SCHIEDAM:	J. Lechner C.Szn.
UTRECHT:	Mr. C. de Wilde Jr., Frans Halsstraat 21.
ZWOLLE:	J. H. Faber.

Ned. Z.-A. Jongelieden Vereeniging, Amsterdam.

Secretaris: A. N. Molijn, 1ste Weteringdwarsstraat 64.

Studiefonds voor Zuid-Afrikaansche Studenten.

Secretaris: Prof. Dr. Joh. W. Pont, Willemslaan 28, Bussum.

Fonds ten Behoeve van het Hollandsch Onderwijs in Zuid-Afrika.

Secretaris: Dr. N. Mansvelt, Keizersgracht 389, A'dam.

Herman Coster-Fonds.

Secretaris: Dr. N. Mansvelt, Keizersgracht 389, A'dam.

Zuid-Afrikaansche Voorschotkas.

Secretaris: Dr. N. Mansvelt, Keizersgracht 389, A'dam.
Vertegenwoordiger voor Transvaal, Oranje-Vrijstaat en Natal: A. D. R. Bisschop, Postbus 113, Pretoria.
Correspondent te Johannesburg: E. J. van Gorkom, Postbus 636, Johannesburg.
Correspondent voor den Oranje-Vrijstaat: Ds. J. D. Kestell, te Bloemfontein.
Vertegenwoordiger voor de Kaapprovincie: H. J. Louw, te Stellenbosch; voor Kaapstad: S. J. van Beest van Andel, Langstraat 79a, Kaapstad.

Zuid-Afrikaansche Studenten-Vereeniging.

Secretaris: P. S. Pretorius, Nassaukade 369, A'dam.

Ned.-Zuid-Afrikaansche Jongelieden-Vereeniging.

Door den heer J. G. M. Richter, een Vrijstaatsch student te Amsterdam, zal op 27 Sept. e.k., des avonds 8¼ uur, in de zaal van den Chr. Werkmansbond, Kerkstraat 248, bij de Vijzelstraat, te Amsterdam, een lezing worden gehouden over het Lager-Onderwijs in Zuid-Afrika. De lezing is voor alle belangstellenden gratis toegankelijk.

Delft en het „Senior Certificate" der Kaapsche Universiteit.

Bij Koninklijk Besluit van 11 Juli 1913, nu onlangs gepubliceerd, is bepaald, dat het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd Senior Certificaat-examen der Kaapsche Universiteit, wanneer daaruit blijkt, dat met goed gevolg examen in wiskunde is gedaan, recht van toegang geeft tot de colleges van de Technische Hoogeschool te Delft.

Bezoek van vijftig Zuid-Afrikaansche Landbouwers aan Nederland.

De Volkstem van 8 Aug. j.l. bevat het volgende bericht:

„Het plan, om 'n aantal Zuidafrikaanse boeren 'n reis door Engeland te laten maken met 't doel, op de hoogte te komen van de landbouwtoestanden daar, is tans verder uitgewerkt.

„De voorwaarden zijn als volgt:

1. 50 Afgevaardigden kunnen aan de reis deelnemen, n.l. 10 uit ieder der 4 Provincies en Rhodesië.

2. De afgevaardigden moeten benoemd worden door de voornaamste landbouwlichamen in de verschillende Provincies en zullen verschillende distrikten moeten vertegenwoordigen; geen distrikt zal echter meer dan één afgevaardigde mogen zenden.

3. Ieder afgevaardigde moet een praktiese boer zijn die zich persoonlik op de boerderij toelegt en die zijn bestaan voornamelik uit de boerderij maakt, maar hij mag niet in dienst van de Regering zijn.

4. De helft der afgevaardigden moeten Hollands-sprekend of van Hollandse afkomst zijn; dit zal echter niet van toepassing zijn op Rhodesië.

5. De afgevaardigden, die de gasten van de Union Castle Coy. zullen zijn, zullen 1ste klasse per mail of tussenboten reizen op voorwaarde, dat zij Zuid-Afrika de eerste week in Junie 1914 verlaten en uit Engeland terugkeren op of vóór 30 Augustus 1914.

6. Afgevaardigden, die op 'n andere datum wensen te vertrekken, zullen de volle prijs moeten betalen, terwijl enig lid van hun famielie, dat hen vergezelt, in ieder geval volle vragt zal moeten betalen.

„Te Londen is 'n kommissie gevormd om de nodige toebereidselen voor deze reis te maken. Deze kommissie bestaat uit Sir Richard Solomon, Lord Blyth, Lord Lovat, Sir Owen Philipps en de heer Wilson Fox, die Rhodesië vertegenwoordigt. Het officiële bezoek aan Engeland zal drie weken duren, daarna zijn de Afrikaners vrij en kunnen tot de 30ste Aug. 't Vasteland van Europa bezoeken of in Engeland blijven, voor eigen rekening echter."

Van andere zijde wordt bericht, dat het reisgezelschap zal worden uitgenoodigd door den Engelschen Koning tot een bezoek aan Windsor-Castle.

Hieraan kunnen wij toevoegen, dat de heer W. H. Poultney, vroeger tolk aan het Hoog Gerechtshof te Bloemfontein, thans bestuurder van de Z.-A. Landbouw-Unie en van het Transvaalsch Landbouwkundig Genootschap, die dit bezoek in

Europa voorbereidt, ook in Nederland is geweest en hier met den heer Roozegaarde Bisschop, Londensch Secretaris van de Kon. Commissie v. d. Nederl. Z.-A. Handel, werkzaam is geweest om een bezoek aan Nederland mogelijk te maken. Voorloopige besprekingen met en tusschen de beheerders van de afdeeling Landbouw van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, de genoemde Commissie, de Kon. Nederl. Landbouw-Vereeniging, het Kon. Landbouw Genootschap, de Ned. Z.-A. Vereeniging en de Ver. Z.-A. Voorschotkas, benevens eenige particulieren hebben er toe geleid, dat door de Koninklijke Nederl. Landb. Ver., waarvan, zooals men weet, Prins Hendrik Voorzitter is, officiëel een uitnoodiging is geseind naar de organisators van de excursie, luidende:

„Bestuur Kon. Ned. Landbouwvereeniging noodigt de excursie der Zuid-Afrikaansche Boeren, die in 1914 naar Europa komt, uit, ook Holland te bezoeken, en daarbij de gasten te zijn van genoemde vereeniging".

De uitnoodiging is door den heer Poultney met beide handen aangenomen. Een bezoek aan Canada, dat ook gaarne de Zuid-Afrikaners had willen ontvangen, is daardoor onmogelijk geworden.

DE CRISIS IN ZUID-AFRIKA.

Uit de jongste berichten uit Zuid-Afrika blijkt, dat de toestand er nog steeds uiterst gespannen is. Voor het eerst in de geschiedenis van Zuid-Afrika botsen er de drie beschavingsphasen, die er zich ontwikkelen, op elkaar en wel op een wijze, die herinnert aan de verwikkelingen, welke een burgeroorlog voorafgaan. Die drie beschavingsphasen: het primitieve communisme der kaffers, het agrarisch-democratisch individualisme der ingeboren Afrikaner-bevolking en het ingevoerde industrialisme met zijn twee, door elkander alleen bestaande en tevens elkaar steeds heviger bestrijdende elementen: het monopolisme der mijn-magnaten en de tegen het socialisme leunende arbeiders-organisatie der ingevoerde blanke werklieden, — deze drie groepen zoeken het evenwicht, het stelsel van verhoudingen, waaronder rustige ontwikkeling, zonder menschen-energie en dood kapitaal vernielende crisissen en uitbarstingen, mogelijk is.

Van deze drie ontwikkelt zich het industrialisme het snelst en oefent den meesten invloed uit. De mijn-industrie en alle nijverheid, die er mede samenhangt, is uit de periode van pure speculatie en zwendel, die de geboorte van elke grootindustrie vergezellen, overgegaan in een tijdperk van voortdurende, steeds sneller om zich heen grijpende ontwikkeling. Daaruit is geboren de agrarische ontwikkeling onder de Afrikaners; immers door het scheppen van markten is een intensiever cultuur van den Zuid-Afrikaanschen bodem mogelijk gemaakt en is, onder een deel der Afrikaners, op die wijze welvaart en cultuur, in plaats van het zelfgenoegzame, eenvoudige leven der oude patriarchen gebracht. Het heeft bewerkt, dat een deel der inboorlingen, der kaffers, op een hooger beschavings plan is gestegen en het luie, onproductieve stambestaan, rustend op den arbeid hunner vrouwen en op de voortplantingssnelheid van hun vee, heeft verruild voor actieve deelname in het groote, nieuwe productie-proces.

Maar het industrialisme heeft tevens tal van oude verhoudingen verstoord. Waar de oude gemeenschap der inboorlingen, na de eerste botsingen, waaruit de erkenning van de hegemonie der blanke Afrikaners was geboren, rustig kon voortbestaan — al was het ook zonder blijk van geschiktheid voor verdere ontwikkeling — naast de oude gemeenschap der Boeren, zelfgenoegzaam voortlevend op hun uitgestrekte „plaatsen" als heeren van tallooze kudden of als jagers, patriarchaal in hun levenswijze, hun opvattingen, hun begrippen, daar heeft de ontwikkeling, door het industrialisme gebracht, dit eenvoudige evenwicht verstoord. De inboorlingen stellen hooger eischen aan het leven; zij zijn mede aangegrepen door de drift, die de menschen dwingt tot het verzamelen van schatten en van geld; zij eischen een ruimer plaats onder de zon en de gelegenheid tot verrijking, welke hun het bezit van grond en vee in de nabijheid van steeds grage markten, aanbiedt. De oude stamzeden worden opgelost; de oude begrippen worden gewijzigd; het rustige gevoel van aangeboren afhankelijkheid, de erkenning van den blanke als den natuurlijken meester verdwijnt. De blanke, die het patriarchale herders- en jagersleven voor een leven van ingespannen productie voor de levensmiddelen markt heeft verruild, wenscht arbeiders op zijn „plaatsen", en de kaffer wenscht zijn arbeidskracht niet af te geven dan tegen voorwaarden, die de boer niet meent te kunnen toestaan. De verhouding tusschen blanken Afrikaner en kaffer is verscherpt en neemt dagelijks nog scherper vormen aan, daar de kaffer zich al meer wenscht te onttrekken aan de beheersching door den blanke, en de blanke elk middel wenscht aan te grijpen, dat die beheersching desnoods met geweld in stand houdt, of verhindert, dat de onafhankelijkheidszucht tot verdere ontwikkeling geraakt. Hier ligt, in korte omschrijving, de grond voor het nieuwe inboorlingen-vraagstuk, dat van geheel anderen aard is, van veel samengestelder natuur, dan de oude kaffer-kwestie, die reeds lang vóór de komst van het industrialisme door de Afrikaners was opgelost. Reeds vroeger hebben wij getracht, een denkbeeld te geven, hoe het industrialisme deze nieuwe kaffer-kwestie voortdurend ingewikkelder maakt.

Maar ook de tweede groep, die der ingeboren Afrikaners, is door de ontwikkeling van het industrialisme aangegrepen en ook hier heeft die alles uit zijn voegen rukkende kracht zijn vernielenden arbeid verricht. Eerst de speculatiezucht en zwendel, die de jeugd van de Transvaalsche mijn-industrie kenmerkte, dan de speculatie in mineraal-houdende gronden, het *winnen* van groote geldsommen zonder arbeid, het deelnemen aan speculatieve ondernemingen van financiers, het rijk worden aan vloeiend geld in plaats van vasten en weinig productieven grond, — ook de intensieve bewerking van den grond om zoo te kunnen voorzien in de schatten-biedende, steeds naar producten hongerige markten van de mijn-kampen, dit alles heeft een deel der Afrikaners losgewerkt van de groote massa hunner landgenooten, die òf in het geheel niet, òf slechts langzaam, òf eerst heel laat — toen de groote winsten reeds waren ingepalmd en voordeel alleen kon worden verkregen tegen daaraan evenredigen arbeid — van de baten van het industrialisme konden genieten, — òf door dit industrialisme en zijn gevolgen, zooals den Oorlog, geheel in de breede kringen van technisch onkundige en bezitlooze Afrikaners, de „arme blanken", werden geworpen.

De meerderheid der Afrikaners, die op de boven omschreven wijze door het industrialisme, door de mijn-industrie en wat daarmee samenhangt, omhoog zijn gestegen, is te vinden in de Transvaal, evenals de meerderheid van hen, die door het industrialisme over hoop zijn gereden. Onder hen vindt men dus ook de Afrikaners, die uitblinken door handels-slimheid, die in den strijd om de politieke macht blijk geven van opportunisme en politieke slimheid, gebrek dus aan openhartigheid en beginselvastheid, welke in de eerste plaats worden gevonden

53

onder de Boeren, die door het industrialisme zijn gebracht tot intensieven arbeid, een werkzaam leven, dat in ruil voor veel inspanning welvaart, doch geen toevallige winsten brengt. Deze groep vindt men het meest in den Oranje-Vrijstaat en de oude Kaap-kolonie.

Naast deze drie groepen is er dan nog die vierde groep van Afrikaners, de resten der oude kudden-bezitters en jagers, die eigenlijk nog buiten de nieuwe maatschappelijke verhoudingen van Zuid-Afrika staan en — in politiek — òf zich van elke deelname onthouden òf nù eens uit vijandigheid tegen al wat hun rust verstoort, zich scharen naast degenen, die de dragers van het, ook hun bestaan bedreigende industrialisme bekampen, dàn weer, uit afkeer van onrust en ingespannen arbeid, de mannen volgen, die op 't oogenblik machtig zijn en in staat tot het uitdeelen van giften en gaven.

Deze groepen waren reeds bezig te ontstaan vóór den Oorlog en toen al kon men de aangegeven splitsing weerspiegeld zien in de houding, die de Transvaalsche en andere politici aannamen tegen de revolutie- en oorlog werkende krachten van over-zee, en later, nog sterker, in de houding, die de leiders van het Boerenleger aannamen ten opzichte van de vraag: onderwerping of voortzetting van den krijg.

Dezelfde figuren, die vóór den Oorlog onder de Afrikaners Pres. Krüger bestreden, die tegen het einde van den Oorlog steeds stuurden naar onderwerping of zich feitelijk, nog vóór den vrede, reeds onderworpen hadden — die zelfde figuren en hun volgelingen vindt men thans terug in dat deel der Zuid-Afrikaansche Partij, dat zich steeds nauwer aansluit bij de partij der randmagnaten: — de Botha-Smuts groep. En aan den anderen kant vindt men de voortzetters van de tradities der presidenten Kruger en Steyn, Pres. Steyn zelf in de eerste plaats, dan Hertzog e.a.

Alleen in de Kaap-provincie, waar de oeconomische ontwikkeling ouder is en langzamer ging, waar de verhoudingen minder scherp omlijnd zijn, valt het moeilijk, zóó duidelijk de ontbindende werkzaamheid van het industrialisme aan te wijzen. Men ziet dit in het optreden van mannen als wijlen minister Sauer, als Merriman e.d., die doorgaans zich fel gekant hebben tegen de magnaten-partij, doch dàn weer, omdat het industrialisme langer, ofschoon niet zoo hevig op hen ingewerkt heeft als op de groep van Steyn en Hertzog, die feller zijn in hun uitingen en beslister van willen en bewegen, zich keeren tegen de laatsten, hun natuurlijke vrienden.

Het is dus niet verwonderlijk, dat de Botha-partij het sterkst is in Transvaal, en de Hertzog-groep het sterkst in den Oranje-Vrijstaat, het van den Rand minder afhankelijke gedeelte van het Transvaalsche platteland, en de, in ontwikkeling en traditie met deze streken verbonden, deelen van de Kaap-provincie.

Maar ook in eigen kring heeft de ontwikkeling van het industrialisme ontbinding gebracht: snel en hevig, als nergens anders. De magnaten en de werklieden staan tegenover elkaar, op voet van oorlog. Sedert het oproer aan den Witwatersrand, in onze vorige uitgave geschetst, is de rust nog niet teruggekeerd. Een algemeene werkstaking is niet uitgebroken, maar alleen, omdat de mijn-eigenaars en de Regeering, in handen der Botha-groep, die zich steeds nauwer aansluit bij de magnaten, zich tegen zulk een gebeurtenis hadden gewapend op een wijze, welke elk verzet van arbeiders-zijde onmiddellijk zou hebben gebroken. De arbeiders hebben verklaard: wij willen de algemeene werkstaking, maar niet wanneer de Regeering ze wil, doch wanneer *wij* ze willen. De staking is dus niet afgekondigd. Ze is uitgesteld. Maar zóó duurt de onrust, de spanning voort; het oeconomische leven lijdt onnoemelijke schade; de blanke bevolking wordt vervolgd door de vrees voor inwerking van de troebelen op de inboorlingen, in hun duizenden op-één-gepakt, onweerstaanbaar, zoodra zij tot het bewustzijn komen van hun macht door het getal, en zoodra zij in de verdeeldheid der blanken moed putten tot weerstand; en zóó sterk en algemeen is die vrees, dat de sympathie der anti-kapitalistische Afrikaners met de arbeiders tot zwijgen wordt gebracht en voor het oogenblik plaats maakt voor een nood-gedwongen, half-hartige ondersteuning van de Regeering, aangeboden met een ontevreden gezicht en scherpe verwijten op de lippen. Intusschen gaan de arbeiders voort, tegenstand te bieden, passief in hun daden, agressief in hun woorden. De Regeering grijpt op nieuw in en neemt leiders gevangen, wier scherpe uitlatingen, gericht op het kweeken van verzet, zij niet langer kan verdragen. En zóó wordt nieuwe brandstof aangedragen en nieuw oproer voorbereid.

Zóó is thans de Zuid-Afrikaansche samenleving in een toestand van algeheele ontbinding. De drie groepen, waaruit ze bestaat, hebben hun onderling evenwicht verloren en elke groep is in zich zelf verdeeld.

Om die chaos te leiden en nieuwe stabiele verhoudingen te scheppen, is een politieke ervaring en een staatsmans-beleid noodig, waarover slechts weinig politici beschikken en waarover de Botha-Regeering zeker niet beschikt, niet beschikken kan, omdat zij de maatschappij, welke zij moet regelen en besturen, niet kent, omdat zij 't spel der krachten, die om haar heen werkzaam zijn, niet begrijpt.

De vraag is, of in Zuid-Afrika, dat jonge land, dat in zoo toomelooze vaart gebracht is uit de rust der patriarchale verhoudingen in den bajerd van het meest geraffineerde industrialisme, zich ontwikkelend onder verhoudingen, waarvan nergens ter wereld een evenbeeld wordt gevonden, — de vraag is, of daar wel één man in leven is, die aan de kennis, die de oorzaken der crisis begrijpt, paart het politieke genie en de gaven van den leider, welke noodig zijn om het land voor de vernieling van een burgeroorlog te bewaren.

De wijze, waarop de Botha-Regeering tot heden is opgetreden, en de houding der leidende nieuwsbladen en der oppositie doen vermoeden, dat nòch het tweemanschap Botha-Smuts, de „whigs" der Zuid-Afrikaansche politiek, nòch een combinatie van leiders als Merriman en Fischer, die oppervlakkig den indruk maken van mannen van het „juste milieu", nòch de groep van Steyn en Hertzog, die men, om op het gebied der politieke vergelijkingen te blijven, „democratische tories" zou kunnen noemen, in staat zullen zijn, orde te scheppen in den chaos.

En dan zal de orde komen *door* den chaos zelf: de onrust zal voortduren en versterken en om zich heengrijpen, misschien zijn hoogtepunt bereiken in een burger-oorlog, totdat in dien bajerd van elkaar aanvallende, vernielende of steunende, elkaar afstootende of aantrekkende krachten een nieuw evenwicht ontstaat, te bevestigen door nieuwe mannen, waardoor weer een tijdperk van nieuwe, vreedzame ontwikkeling mogelijk wordt.

Dan eerst komt er antwoord op de vraag, of de Unie van Zuid-Afrika zich zal ontwikkelen langs de lijnen, in Noord-Amerika gevolgd, of een herhaling zal geven van de tragicomedie der Zuid-Amerikaansche politiek.

Zóó heeft slechts één man in Zuid-Afrika het probleem gesteld, Gen. Hertzog, de eenige leider, die aan de kennis

van bijzondere Zuid-Afrikaansche toestanden paart een algemeene kennis van de Europeesche cultuur-ontwikkeling. Naar hem, den leider der „democratische tories" van Zuid-Afrika, zien we dan ook uit als den eenige, die zijn landgenooten kan voorgaan op den weg der ontwikkeling, door al haar vrienden gewenscht.

Landbouw-Emigratie.

De Nederlandsche Kamer van Koophandel te Johannesburg heeft omtrent dit onderwerp de volgende beschouwingen aan de betrokken bestuurs-autoriteiten in Nederland gezonden:

Tot dusver hebben de omstandigheden in Zuid-Afrika, ofschoon het land vooruitgaat, er niet toe medegewerkt om de vraag op den voorgrond te brengen, of er voor landverhuizers een toekomst is op het gebied van den landbouw. Het vraagstuk van emigratie werd en wordt er nog voortdurend in bladen en op vergaderingen besproken, maar naar buiten is er niets merkbaar van wat naar eene krachtige beweging gelijkt om de zaak nader onder de oogen te zien.

De regeering der Unie bevordert de vestiging van den zoon van het land en laat overigens de beoordeeling van het al of niet wenschelijke van nederzetting in Zuid-Afrika geheel aan het particulier initiatief over.

Van verschillende zijden acht men zulks niet voldoende en er wordt nogal eens op gewezen, dat er niets gedaan wordt om bevolking van buiten te trekken, niettegenstaande er millioenen acres gouvernementsgrond onbewerkt liggen en slechts wachten op de ploegschaar om eene bron van groote welvaart te worden. Bij zulke gelegenheden verwijst men ook gaarne naar Australië of Canada.

Het gaat echter niet aan, vergelijkingen te maken met andere landen, en wel omdat daar geheel andere toestanden heerschen. Door er bijvoorbeeld op te wijzen, dat Canada gedurende 1912 ruim 395.800 nieuwe burgers kon verwelkomen en het cijfer der nieuw aangekomenen in de Unie, namelijk 446, daartegenover een slecht figuur maakt, brengt men het vraagstuk van emigratie naar Zuid-Afrika geen stap nader tot zijne oplossing.

Dat de regeering wel degelijk nederzetting ten plattenlande en, in verband daarmede, landbouw-emigratie wenscht te bevorderen, blijkt o.m. uit de wet op de landbouwnederzetting, welke zij tot stand wist te brengen.

Die wet maakt het mogelijk, dat de landbouwer, die op gemakkelijke voorwaarden grond ter bebouwing wenscht te verkrijgen, daarbij geholpen wordt door de regeering van de Unie. Deze heeft daartoe de beschikking over de z.g. kroonlanden en kan tot het gestelde doel kroonland ruilen voor particulier land of particulier land onderhands of op publieke veilingen koopen.

De aanvrager moet de bekwaamheid hebben om het land nuttig te kunnen aanwenden; het persoonlijk occupeeren en winstgevend bewerken; moreel goed aangeschreven staan; voldoende kapitaal hebben om het land behoorlijk te ontwikkelen of, in sommige bijzondere gevallen, zooveel kapitaal als door den Minister van Landen als redelijk geoordeeld zal worden, en, ten slotte, moet hij het land bewerken on ontwikkelen uitsluitend ten voordeele van zich zelf en c. q. van zijn gezin.

Hij zal ten genoegen van de regeering bij zijne aanvraag de bewijzen moeten overleggen, dat hij aan de genoemde voorwaarden kan voldoen.

De grond wordt onder een huurcontract voor den tijd van vijf jaren uitgegeven. Gedurende het eerste jaar wordt er geen huur gevorderd; gedurende het tweede en derde jaar 2 pCt. en gedurende het vierde en vijfde jaar 3½ pCt. van den koopprijs van het land.

Tusschentijds of na verloop van de vijf jaren kan de huurder het land koopen. Hij kan ook tusschentijds op den koopprijs aflossen, mits in bedragen boven £ 100.—.

Indien niet minder dan tien jaren zijn verloopen sinds den aanvang van het huurcontract en alle aan de regeering komende gelden zijn betaald, kan de kolonist het kroonrecht over zijn grond verkrijgen, d.w.z. het land wordt zijn eigendom behoudens de minerale rechten en zekere inachtnemingen ter zake van servituten, het aanleggen van wegen, het betalen van belasting, enz.

Wenscht hij zich na verloop van de tien jaren niet het kroonrecht te verzekeren, dan kan hij huur blijven betalen in halfjaarlijksche termijnen ad 4 pCt. Heeft hij zulks gedurende twintig jaren na verloop van de eerste vijf jaren gedaan, dan verkrijgt hij zijne boerderij in vollen eigendom.

Indien er bij de toewijzing van den grond verbeteringen daarop zijn aan te brengen, moet de kolonist gedurende zijn vijfjarig contract zorgen, dat zij tot stand komen, en wel tot eene waarde van 10 percent van den koopprijs. Is bijvoorbeeld de koopprijs van een stuk land £ 1000, dan moeten er gedurende vijf jaren verbeteringen aangebracht worden tot eene waarde van £ 100.

De Minister van Landen kan, gelijk reeds opgemerkt, met het oog op nederzetting van landbouwers land verkrijgen door aankoop of ruiling. Veronderstellen wij, dat een landbouwer, die aan de gestelde voorwaarden voor vestiging op gouvernements grond voldoet, zich een bepaald stuk land wenscht aan te schaffen, dat niet behoort tot de z.g. kroonlanden. Hij kan zich dan, indien hij in staat is, een vijfde van den koopprijs contant te betalen, tot de regeering wenden met het verzoek, dat stuk land aan te koopen tot uitgifte aan hem op de voorwaarden in de wet beschreven, d.w.z. de regeering verkrijgt den eigendom, maar draagt dezen aan den kolonist over, zoodra aan de bepalingen van het contract tusschen dezen laatste en haar zelve voldaan is.

De wet voorziet ook in het verstrekken van voorschotten ad 4½ percent interest aan kolonisten tot een maximum van £ 500 tot het aanschaffen van vee, landbouwwerktuigen, zaden, enz. voor zoover noodig voor de behoorlijke ontginning en bebouwing van den grond.

Dat de wet aanvragen van overzee niet uitsluit, blijkt uit art. 17. Daarin wordt namelijk bepaald, dat de regeering door kennisgeving in de staatscourant en in een of meer overzeesche nieuwsbladen hoeven voor toewijzing aan overzeesche aanvragers kan aanbieden. Wat het Vereenigd Koninkrijk betreft, moeten aanvragen voor toekenning van hoeven ingediend worden bij den te Londen gevestigden Hoogen Commissaris voor de Unie. Aanvragen uit andere landen moeten ingeleverd worden bij de personen, die door den Gouverneur-Generaal van de Unie tot het in ontvangst nemen daarvan aangesteld zijn.

De Kamer van Koophandel acht het onnoodig, het beginsel, aldus in de wet vastgelegd, dat landbouw-emigranten uit alle landen gebruik zullen kunnen maken van aanbiedingen van de Unie-regeering tot het verkrijgen van grond onder de bepalingen der wet, uitvoerig te bespreken, en wel op den volgenden grond. De landbouwer, b.v. in Nederland, die het plan opvat, zich in Afrika te vestigen, zal er zelfs niet aan kunnen denken, zoo maar dadelijk na zijne nederzetting in het nieuwe land aan den slag te raken. Dat land is hem geheel vreemd; de voorwaarden, waaronder er gewerkt moet worden, kent hij

niet; hij moge een bekwaam man in zijn vak zijn, een nieuwe leertijd onder de nieuwe omstandigheden, waarin hij zich bevindt, is voor hem noodzakelijk, wanneer hij een degelijken grondslag wenscht te leggen om zich een goed bestaan te verzekeren.

Wat is het nut van vestiging in een vreemd land, zelfs onder medewerking van de regeering van dat land, indien de eerste voorwaarde tot welslagen ontbreekt, d.w.z. de kennis van plaatselijke toestanden, als daar zijn de gesteldheid van den bodem, het klimaat, de wijze van werken, de gelegenheid tot afzet van de gewonnen producten, de aard van die producten, de prijzen ervan, enz. enz.?

Gedurende het eerste jaar vordert de regeering geen huur van haar grond, maar is één jaar voor den landbouwer uit den vreemde voldoende om hem, die terstond op eigen gelegenheid practisch heeft aan te vatten, onder de voor hem gloednieuwe omstandigheden, de ondervinding en de kennis te verschaffen, welke toch onontbeerlijk zijn?

De Kamer aarzelt geen oogenblik, die vraag ontkennend te beantwoorden.

De vrijstelling van huur gedurende het eerste jaar komt onder een geheel ander licht, wanneer men zich de vestiging op gouvernementsgrond voorstelt van een kolonist, die, bekwaam reeds in het land, dat hij verlaten heeft, gelegenheid heeft gehad, zich vóór de vestiging verder te bekwamen in het nieuwe land en zich in te werken in de toestanden daar. Hij zal die vrijstelling weten te benutten om een voorsprong te krijgen op mogelijke ongunstige omstandigheden, waaraan de landbouwer, onverschillig in welk land, toch zoo vaak onderhevig is, en tegelijkertijd leeren, in zijn nieuwe vaderland door eigen oogen te kijken, op eigen beenen te staan.

Ook om meer zekerheid te verkrijgen, dat zijne aanvraag om gouvernementsgrond ingewilligd zal worden, is het noodig, dat de emigrant zoodanige aanvraag niet doet, alvorens hij een paar jaren in Zuid-Afrika in den landbouw practisch werkzaam is geweest. Hij zal daarom moeten trachten, zich bij een gevestigden boer in dienst te begeven, maar dan ook bij welslagen en na afloop van zijn diensttijd aanmerkelijk sterker staan dan emigranten, die zich zonder voorbereiding ter plaatse op gouvernementsgrond neergezet mochten hebben.

Nu rijst van zelf de vraag, welke kans er in Zuid-Afrika is om plaatsing op eene hoeve te vinden, teneinde een zekeren leertijd door te maken. Die kans nu was vroeger slechts gering, maar sinds de landbouw op een modernen voet wordt uitgeoefend en er meer gebruik gemaakt wordt van de nieuwste hulpmiddelen, welke de wetenschap aan de hand doet, is er ook meer behoefte ontstaan aan blanke werkkracht in plaats van kafferarbeid. Daarom hebben tegenwoordig tal van boeren er geen bezwaar tegen, leerlingen in dienst te nemen, die bereid zijn, hun arbeid in ruil te geven voor kost en inwoning zonder dat zij verder, althans het eerste jaar, op loon aanspraak maken. Zelfs zijn verschillende gevallen bekend, dat geschikte jongelui met practische kennis een bescheiden salaris ontvangen.

De Zuid-Afrikaansche Nationale Unie beijvert zich reeds om de adressen van boeren te weten te komen, die bereid zijn, leerlingen aan te nemen. Zij heeft daarbij het doel voor oogen, de vestiging van kolonisten zooveel mogelijk te bevorderen. Met die vestiging moge het nu nog zoo'n vaart niet loopen, algemeen wordt verwacht, dat zulks spoedig anders zal worden. Er zijn allerwegen teekenen te bespeuren, dat het landbouwbedrijf voortdurend belangrijke vorderingen maakt, en de regeering gaat onvermoeid voort met hare pogingen om de verdere ontwikkeling van het bedrijf te verzekeren. Zij bevordert het landbouwonderwijs, den invoer van fokvee tot verbetering van den Zuid-Afrikaanschen veestapel, de veredeling van de Zuid-Afrikaansche gewassen, den uitvoer daarvan overzee, het opsporen van bronnen tot watervoorziening, enz. Zij bekampt met succes de sprinkhanenplaag, welke tot vóór eenige jaren zooveel nadeel deed aan den landbouw; zij blijft voortdurend waakzaam wat het nemen van maatregelen tegen veeziekten betreft; zij zorgt met den meesten ijver voor de verbetering van de groote wegen en den bouw van bruggen en zij besteedt belangrijke sommen aan uitbreiding van het spoorwegnet, teneinde steeds meer landbouwstreken in verbinding te brengen met de binnenlandsche markten en de kust.

In spijt van dat alles zijn er pessimisten of personen niet voldoende op de hoogte van den staat van zaken, die slechts geringe verwachting hebben van de toekomst van den landbouw in Zuid-Afrika. De cijfers van den uitvoer van landbouwproducten, welke elk jaar eene belangrijke vermeerdering aantoonen, bestaan voor hen niet. Zij wijzen op de millioenen morgen gronds, welke nog onbebouwd zijn, en vooral ook op de mislukking van vroegere pogingen tot kolonisatie in Zuid-Afrika.

Van welke waarde waren echter die pogingen, welke inderdaad enorme sommen verslonden hebben en jammerlijk mislukt zijn? Het antwoord is niet moeilijk, wanneer men bedenkt, dat zij uitgingen òf van speculanten òf van liefhebbers op landbouwgebied.

Door de pessimisten wordt het groote feit voorbijgezien, dat de oorspronkelijke kolonisten van Zuid-Afrika zich door den landbouw opgewerkt hebben tot eene natie, welke thans gevestigd is van de Kaap tot de Limpopo. Sinds het bestuur van Simon van der Stel aan de Kaap, den grondlegger van den Zuid-Afrikaanschen landbouw, tot op deze dagen toe heeft de Boer aan den bodem van zijn nieuwe vaderland weten te ontwoekeren alles wat hij noodig had om in zijn onderhoud te voorzien en zich te handhaven.

Bij den Boer, die met zijn tijd is meegegaan en wiens methoden meer modern zijn, is het dan ook, dat de emigrant, die zich op den landbouw in Zuid-Afrika wil toeleggen, terecht moet komen. Bij hem is het, dat hij moet leeren en zich moet voorbereiden tot zelfstandig handelen op het voetspoor van de oude kolonisten, maar onder de nieuwe voorwaarden, welke sedert ontstaan zijn.

Thans dient de belangrijke vraag te worden behandeld, op welke wijze landbouw-emigratie uit Nederland plaats zou moeten hebben.

Reeds is uit het bovenstaande gebleken, dat de Kamer alleen heil verwacht van de landverhuizing van den min of meer ontwikkelden boerenzoon, die van huis uit op financiëele steun kan rekenen, en zij dus niet op het oog heeft den onontwikkelden boerenarbeider. Inderdaad staat op den voorgrond, dat de landbouwer, die over geene middelen kan beschikken, evenmin als de man, die van den landbouw niet zijn vak heeft gemaakt, in Zuid-Afrika kans op welslagen heeft.

Er zij in de eerste plaats op gewezen, dat de kosten van overtocht en uitrusting bestreden moeten worden; vervolgens de kosten van levensonderhoud, totdat de emigrant plaatsing op eene hoeve gevonden heeft; dan verder de kosten van kleeding, enz. gedurende den eersten tijd, en eindelijk moet hij, wanneer hij er in slaagt, gouvernementsgrond te zijner beschikking te krijgen, voorzien in de uitgaven voor het aanschaffen van trekvee, landbouwwerktuigen, enz.

Men rekent vrij algemeen, dat met dit laatste eene som van £ 350 gemoeid is. Bovengenoemde kosten daarbij gerekend, kan men veilig aannemen, dat er in het geheel een bedrag van £ 500 vereischt wordt om den emigrant op de eerste sport van de ladder te brengen. Dan kan hij er zich echter ook, bij bekwaamheid en ernstigen wil om het gestelde doel te bereiken, verzekerd van houden, dat hij alles gedaan heeft om eene goede toekomst in Zuid-Afrika voor zich te kunnen verwachten.

De Kamer meent door het vorenstaande aangetoond te hebben, dat de regeering der Unie de deur niet gesloten houdt, zooals men dikwijls hoort beweren, maar die integendeel wijd heeft opengezet voor nederzetting op een gezonden grondslag. Het komt er slechts op aan, of men van de gelegenheid gebruikt zal weten te maken.

Door den weg te volgen, welke hier aan de hand wordt gedaan, zullen emigranten uit Nederland ongetwijfeld in den geest van de regeering der Unie handelen, die vóór alles de nederzetting wenscht van bekwame lieden van de gegoede klasse onder voorwaarden, welke de beste waarborgen leveren voor welslagen. Er is alle reden om dit op prijs te stellen, want de gemaakte regeling is evenzeer in het belang van dengeen, die zich in de Unie wil nederzetten, als in dat van de bevolking in het algemeen. Zij waarborgt de uitsluiting van ongewenschte elementen.

De eenige bedenking, welke men tegen deze gelegenheid tot landverhuizing naar en nederzetting in Zuid-Afrika kan hebben, is deze, dat lang niet iedereen over de gelden kan beschikken, welke tot bereiking van het beoogde doel noodig zijn. Er zijn echter wegen open om aan dat bezwaar tegemoet te komen. Indien men in Nederland landverhuizing naar Zuid-Afrika wenscht te bevorderen, dan zal het daar zeker ook niet onmogelijk blijken, een fonds te stichten, waaruit onder voldoende waarborgen voorschotten verstrekt kunnen worden aan oppassende en in den landbouw degelijk onderlegde lieden, die wenschen te emigreeren, maar niet ten volle over het vereischte kapitaal, gelijk hiervoren geraamd, beschikken kunnen [1]).

Ten einde samen te werken met de in het vaderland in het leven te roepen organisatie, zou in Zuid-Afrika opgericht kunnen worden een bureau, dat den kolonist in den ruimsten zin met raad en voorlichting ter zijde staat [2]).

Dat bureau zou er zich o.m. mede hebben bezig te houden, de emigranten van dienst te zijn bij hunne pogingen tot plaatsing ten spoedigste na aankomst en met het onderhouden van betrekkingen met hen, totdat en, zoo noodig, ook nog nadat zij na volbrachten leertijd er in geslaagd zijn, zich zelfstandig te vestigen.

Het zou verder advies hebben te verstrekken bij de keuze van grond; tusschenkomst hebben te verleenen ter zake van het aanschaffen en het expediëeren van Friesch of ander Nederlandsch vee; advies hebben te geven omtrent gelegenheden tot afzet van landbouwproducten op Zuid-Afrikaansche markten en omtrent export; adressen hebben te verschaffen; inlichtingen hebben te verstrekken omtrent regeeringsmaatregelen op het gebied van landbouw, veeteelt, zuivelbereiding en vruchtenteelt, enz.

Een terrein, waarop het bureau ook zijne diensten zou kunnen verleenen, is het geven van advies ter zake van deelneming aan landbouwkolonisaties. Intusschen bestaan tegen dit systeem groote bezwaren.

Juist bij emigratie is een eerste vereischte, dat degeen, die zich in het nieuwe land nederzet, zooveel mogelijk zijne zelfstandigheid behoudt. Het is zijn eigen belang en dat van het land, waarvan hij als nieuwe burger deel uitmaakt. Hij heeft er naar te streven, uit eigen oogen te zien en zich zijn eigen oordeel te vormen onder de nieuwe omstandigheden, waarin hij zich bevindt. Dan alleen is te verwachten, dat zijn zelfvertrouwen gaandeweg zal toenemen en men, wanneer hij zich eenmaal in zijn nieuwen toestand ingewerkt zal hebben, in hem een man zal kunnen begroeten, die niet op anderen heeft te leunen om verder zijn weg te vinden.

Landbouwers (of personen, die er zich voor uitgeven), niet in staat om op eigen gelegenheid vooruit te komen, zijn er reeds te over in Zuid-Afrika. Dit blijkt telkens, wanneer er sollicitanten opgeroepen worden om een min of meer belangrijke betrekking op eene hoeve te vervullen en er zich honderden aanbieden, waar slechts plaats is voor één. Er blijkt uit, dat het land allerminst behoefte heeft aan eene klasse van emigranten, die niets achter zich hebben en geen waarborgen opleveren, dat zij zich zelfstandig zullen kunnen ontwikkelen tot eigengezetenen.

Er zijn voorbeelden te over in Zuid-Afrika, dat de stoere Hollander, die zich de laatste twintig of dertig jaren in Zuid-Afrika vestigde en den juisten weg op het gebied van landbouw, veeteelt, tabakscultuur of vruchtenteelt volgde, zich niet alleen een ruim bestaan wist te verzekeren, maar er in slaagde, zijn bezit voortdurend uit te breiden. Er blijkt uit, dat wat in het verleden voor oude kolonisten mogelijk was, ook nu nog bereikbaar is. Overigens is er geen twijfel aan, dat Zuid-Afrika eene groote toekomst op landbouwgebied tegemoet gaat. Het behoeft geen betoog, dat voornamelijk zij daarvan zullen profiteeren, die hier geleerd hebben, zelfstandig werkzaam te zijn. Eene omstandigheid, welke de pogingen van toekomstige kolonisten nog zal bevorderen, is, dat tegenwoordig algemeen ingezien wordt, dat het aanhouden van groote uitgestrektheden gronds in ééne hand, hetzij persoon of maatschappij, niet in het belang van de ontwikkeling van den landbouw is. Het gevolg van het aanhouden van eene te groote boerderij is, dat er veel grond onbebouwd blijft en er aan den grond, welke op die boerderij in exploitatie is, niet die zorg besteed kan worden, welke anders mogelijk zou zijn. Het beheer van het geheel vordert, in evenredigheid met het veld van productieven arbeid, te veel tijd.

De verdwijning van het euvel wordt bevorderd door de wet op de landbouwnederzetting. Deze toch werkt de verdeeling van overmatig groote boerderijen in de hand.

De groot-grondeigenaar, bij wien meer en meer het besef levendig wordt, dat het niet zijn belang is, zijn land als dood bezit te laten liggen, vindt gelegenheid tot verkoop en gaat er dus te eerder toe over om zich van het overtollige te ontdoen.

Het gevolg is, dat er, behalve de kroonlanden, meer grond voor nederzetting beschikbaar komt en het slechts op de ijverige en oordeelkundige bewerking van het land door de nieuwe bezitters aankomt om voor hen zelven en voor het algemeen een beteren toestand dan tot dusver in het leven te roepen.

Het mag in verband met het onderwerp, hetwelk hier wordt behandeld, niet onvermeld blijven, dat de regeering der Unie zich ook bezighoudt met het vraagstuk van de *kleinboerderij*, waaromtrent een onderzoek wordt ingesteld door eene regee-

[1]) Zulk een organisatie bestaat reeds sedert 1903: de Vereeniging Zuid-Afrikaansche Voorschotkas; adres van den Secretaris: Keizersgracht 389, Amsterdam; adres van den Vertegenwoordiger voor Transvaal en Oranje-Vrijstaat: Postbus 113, Pretoria.

[2]) De Vereeniging Z.-A. Voorschotkas heeft door de ondervinding geleerd, dat zulk een bureau zeer wenschelijk is.

ringscommissie. De bedoeling is, ook kleinere stukken land voor aankoop op gemakkelijke voorwaarden en exploitatie beschikbaar te stellen en met het oog op den verkoop van de te winnen producten coöperatieve vereenigingen in het leven te roepen onder degenen, die zich op zulk land nederzetten. Op die wijze zal ook de landbouwer met zeer beperkte middelen in de gelegenheid komen, in het bezit van eene boerderij te geraken.

Dat de kleinboerderij in Zuid-Afrika met succes uitgeoefend kan worden, is o.a. reeds bewezen door de resultaten, welke verkregen zijn door de landbouwkolonie te Kakamas, aan de Oranje-rivier. Zij werd omstreeks 1897 gesticht door de Nederduitsch Gereformeerde Kerk met het doel van werkverschaffing aan arme blanken en telt op het oogenblik ruim 3.000 zielen. De nederzetting beslaat ongeveer 150 000 morgen [1]) gronds, ten deele door aankoop en overigens als eene vrije gift van het gouvernement verkregen. Er is eene kerk en in acht scholen wordt voorzien in het onderwijs van 700 kinderen. Elke kolonist te Kakamas heeft de beschikking over een erf, groot zes morgen bebouwbaren grond, hetgeen voldoende is om in de behoeften van zich zelven en zijn gezin te voorzien. De grond blijft echter het eigendom van de kolonie.

Nu moge door het ontbreken van spoorwegverbinding de kolonie nog lang niet aan het ideaal beantwoorden; hetgeen tot heden bereikt is getuigt gunstig voor de kleinboerderij.

De Kamer heeft met het vorenstaande het vraagstuk van landbouwvestiging in Zuid Afrika meer in het algemeen behandeld — men verwacht ongetwijfeld van haar, dat zij ook in bijzonderheden zal treden.

Daarom bespreekt zij het geval, dat een boerenzoon of een jonge man, die, ofschoon niet van boerenfamilie, zich den landbouw als zijn vak gekozen heeft en daarin opgeleid is, het besluit heeft opgevat om zich in Transvaal te vestigen.

Op den voorgrond zij gesteld, dat zoodanig besluit geheel uit hem zelven voortgekomen moet zijn, uit innerlijken aandrang, omdat hij wil trachten, zich zelven eene toekomst te verzekeren, welke hem meer belooft dan die in zijn vaderland. Emigratie, welke voortspruit uit goedkoopen raad van anderen, dikwijls van personen, die zelf er allerminst aan denken, hun land te verlaten, leidt in den regel niet tot het gewenschte resultaat. Wie emigreeren wil, heeft voor zich zelven te beslissen, of hij de eigenschappen beeft, welke hem door de moeilijkheden heen zullen helpen. Hij heeft zelf te beoordeelen, of hij zich gemakkelijk kan schikken in voor hem geheel nieuwe omstandigheden; of hij het noodige aanpassingsvermogen heeft; of hij zich desnoods voor eenigen tijd zal kunnen behelpen; of hij het noodige volhardingsvermogen bezit; of hij door het belangwekkende van het nieuwe zich gemakkelijk zal heenzetten over de scheiding van al hetgeen waaraan hij eenmaal gewend was, enz.

De emigrant, na zich voor zich zelven op die punten zekerheid verschaft te hebben, gaat tot de uitvoering van zijn besluit over. Hij heeft de beschikking over de noodige gelden om zijn uitzet en zijne reis naar Zuid-Afrika te bekostigen. Wat dien uitzet betreft, zal hij wijs doen door zich slechts het allernoodzakelijkste aan te schaffen; alles wat hij verder noodig mocht hebben, kan bij na aankomst in het nieuwe land koopen overeenkomstig de daar geldende eischen. Omtrent de kosten van de reis per boot en die per spoor van Kaapstad naar Johannesburg, bij voorbeeld, kan hij gemakkelijk in Nederland inlichtingen inwinnen bij eene der instellingen, welke geregeld betrekkingen met Zuid-Afrika onderhouden.

De emigrant, zoo onderstelt de Kamer, is nu te Johannesburg aangekomen. Hij wenscht zoo spoedig mogelijk aan den slag te gaan en ziet daarom uit naar eene gelegenheid om op eene hoeve geplaatst te worden. Met het oog op zijne latere vestiging op eigen gelegenheid, waartoe hij wel het beste gedeelte van Transvaal zal uitkiezen, moet hij nu eerst te weten trachten te komen, welke streek de voorkeur verdient, want hij zal zijn leertijd willen doormaken onder dezelfde voorwaarden van bodemgesteldheid en van andere plaatstoestanden, als waaronder hij zich later zal vestigen.

Nu staat het als tien tegen een, dat hij het Hoogeveld zal kiezen, waar de bekende zware zwarte turfgrond gevonden wordt en overigens vruchtbare kleiachtige vale zandgrond. Koorts en veeziekten zijn er nagenoeg onbekend en in de meeste gedeelten ook paardenziekten. Met het oog op de toekomst heeft hij echter te bedenken, dat plaatsen op het Hoogeveld elk jaar duurder worden. Hij zal er later voor goeden grond £5 tot £6 per morgen moeten betalen of een huur van ongeveer 6 pCt. van de waarde van den grond.

Teneinde vergelijkingen te kunnen maken, zal hij zich ook op de hoogte moeten stellen van de toestanden in het Lageveld, bijvoorbeeld in de Rustenburg-, Lijdenburg- en Lichtenburg-districten, waar veel goedkooper grond is te verkrijgen, maar waar de omstandigheden in het algemeen minder gunstig zijn, ook doordat verschillende veeziekten er menigvuldiger voorkomen. Tenzij hij zich in het district Rustenburg op het kweeken van sinaasappelen of het verbouwen van tabak wil gaan toeleggen, zullen de genoemde omstandigheden zwaar voor hem wegen, al is de grond in het Lageveld belangrijk goedkooper. Allicht toch kan men daar slagen tegen betaling van 8 à 10 shilling per morgen.

In Betsjoeanaland is nog goede grond te verkrijgen voor 7/6 of 10/— per morgen, zanderige grond voor 4/6. De Kamer wenscht zich echter tot Transvaal te bepalen.

De streek, waar hij zich zal neerzetten, eenmaal bepaald zijnde, komt het er voor den emigrant op aan, te beslissen, op welke wijze hij nu verder zal handelen. Hieromtrent kan de meening van een ervaren Nederlander worden vermeld, die reeds sinds jaren het landbouwbedrijf in Transvaal uitoefent Hij verklaart, dat, als hij nog een jonge Hollander was en het plan had, in Transvaal te gaan boeren, hij bij een boer zou gaan inwonen. Hij zou dan verder een span ossen met ploeg en zaad (alles gerekend op £150) koopen en om een derde gaan ploegen en zaaien, zooals algemeen gedaan wordt. „Om een derde" beteekent, dat de eigenaar van den grond $^1/_3$ van de opbrengst van den oogst ontvangt, voor zoover deze gewonnen is door den man, die bij hem gezaaid heeft. Daartegenover heeft de eigenaar, behalve het gebruik van den grond, ook het gebruik van weiland voor de ossen te verschaffen.

Men kan rekenen, dat een dergelijk plan uit te voeren is met een kapitaal van £200 (aanschaffen van ossen, enz. en onderhoud), waarmede dan een goed bestaan gemaakt wordt zonder veel risico. Verder is degeen, die aldus te werk gaat, vrij om rond te kijken en kan hij alle ondervinding opdoen, welke hij noodig heeft.

Er wordt verder medegedeeld, dat er vele boeren zijn, die gaarne op de genoemde voorwaarden eene overeenkomst aangaan. Zij doen zulks echter niet gaarne met een persoon, met wien zij niet vooraf persoonlijk kennis gemaakt hebben.

Bij dit alles kan nog worden vermeld, dat men onder gun-

[1]) 1 Morgen = 600 roeden = 2,11654 Eng. Acre = 0,8464 H.A.

stige omstandigheden met een span ossen zich een oogst van 400 tot 800 zak maïs kan verzekeren. Deze tegen 8/— per zak (de laagste prijs gedurende de laatste jaren) berekend, krijgt men eene opbrengst van £ 120 à £ 240.

Hierdoor wordt bevestigd, hetgeen men de Kamer verder verzekert, dat namelijk voor een flinken boerenzoon geene onderhoudskosten gerekend behoeven te worden gedurende den tijd, dat hij op eene plaats werkzaam is om zich te bekwamen in het boerenbedrijf, gelijk het in Transvaal uitgeoefend wordt. Het worde niet uit het oog verloren, dat vrij algemeen aan blanke arbeidskracht de voorkeur gegeven wordt. De meeste kaffers, in den landbouw werkzaam, zijn onbekwaam voor hun werk en moeten als kinderen geleid worden, terwijl zij aan den anderen kant een hoog loon eischen.

Door deskundigen wordt twee jaar leertijd noodig geacht om zich ten volle op de hoogte te stellen van hetgeen bij het dagelijksch werk vereischt wordt en om de noodige algemeene plaatselijke kennis te verzamelen, vooral met betrekking tot veeteelt, schapenboerderij, vruchtenkweekerij, enz.

Men heeft rekening te houden met de volgende uitgaven op eene boerderij van 200 morgen goeden grond op het Hoogeveld: plaatshuur £ 60, 12 ossen £ 120, ploeg met trekgoed £ 25, eggen £ 8, maïsplanter £ 12.10.—, twee koeien £ 25.—, huis en meubelen £ 50, een paard £ 15, varkens en hoenders £ 6, diversen £ 30, kosten aan onderhoud £ 50, tezamen in een rond cijfer £ 400. Wat arbeidsloon betreft, zij vermeld, dat kaffers vaak verkregen kunnen worden tegen betaling van de opbrengst van eenige morgens land.

Ten slotte een enkel woord naar aanleiding van hetgeen wel eens beweerd wordt omtrent ongunstige omstandigheden voor den landbouw in Transvaal. Totale misoogsten zijn bij een goeden boer onder normale omstandigheden onbekend. Het zijn hier altijd dezelfde menschen, die elk jaar een misoogst hebben en die zulks dan aan de ongunstige omstandigheden toeschrijven.

De commissie uit de Kamer, met de behandeling van het onderwerp Landbouw-emigratie belast, bestond uit de Heeren S. Morel, M. C. Avis en L. Beerstecher.

Handel van Groot-Britannië, inzonderheid met Zuid-Afrika, in het eerste kwartaal van 1913.

Gedurende het eerste kwartaal van het loopende jaar bedroeg de totale invoer van Groot-Britannië £ 196.000.000, de uitvoer £ 127.000.000 en de wederuitvoer £ 31.000.000. In vergelijking met de cijfers voor het overeenkomstige tijdperk van verleden jaar wijzen de invoer- en uitvoercijfers een toeneming aan van resp. 4,5 en 7,3 pCt., terwijl daarentegen de wederuitvoer met 0,3 pCt. verminderde. Deze cijfers omvatten niet den in- en uitvoer van munt- en muntmateriaal.

De invoer uit en de uitvoer en wederuitvoer naar Zuid-Afrika (excl. goud en diamanten) wijzen voor het eerste kwartaal van 1912 en 1913 de volgende cijfers aan: invoer 1912 £ 3.457.000, 1913 £ 4.023.000; uitvoer 1912 £ 5.876.000, 1913 £ 5.838.000 en wederuitvoer 1912 £ 501.000, 1913 £ 481.000. Er valt dus een belangrijke stijging waar te nemen bij den invoer uit Zuid-Afrika, terwijl de uitvoer daarheen slechts eene geringe vermindering vertoont.

Ingevoerd werd uit Zuid-Afrika o.a.: wol £ 2.319.000, mohair £ 142.000, geite- en schapevellen £ 359.000, enz.

De uitvoer naar Zuid-Afrika bestond o.a. uit ijzer en staal en artikelen daarvan £ 657.000, machinerieën £ 353.000, katoenen goederen £ 327.000, kleedingstukken £ 916.000, laarzen en schoenen (van leder) £ 308.000.

De invoer van goud uit Zuid-Afrika beliep £ 9.580.000, tegen £ 9.711.000 in de eerste drie maanden van 1912.

De „Peninsular and Oriental Steamship Company" te Londen zal een nieuwen vrachtdienst openen van Londen naar de Oostkust van Afrika en naar Australië via de Kaap de Goede Hoop.

De Engelsche, bij de vaart op Zuid-Afrika betrokken reederijen, alsmede ook de Duitsche scheepvaartmaatschappijen hebben besloten om met ingang van 7 September a.s. de vrachttarieven voor alle soorten goederen van Europeesche havens naar Zuid-Afrika met circa 10% te verhoogen.

Nederlanders, die den Nederlandschen naam hoog houden.

Aan *De Volkstem* werd, d.d. 21 Juli j.l., uit Bloemfontein geschreven:

De heer H. W. Kammeyer, vroeger hoofd van de school te Damvlei, bij Jagersfontein, zal de betrekking van de heer Groeneweg aan de Modelschool te Bloemfontein vervullen. Enige weken geleden, toen ik te dezer plaatse 'n woord van liefdevolle verering aan de nagedachtenis van mevrouw Maria Kammeyer mocht wijden, heb ik gesproken over de zegenrijke arbeid, door dit echtpaar te Damvlei verricht. Het voortzetten van die arbeid zonder de hulp van zijn lieve, aan 't onderwijs toegewijde vrouw, zou bij de heer Kammeyer de weemoedigste herinneringen opgewekt hebben. Vandaar zijn besluit om Damvlei te verlaten. — De vorige week heeft hij afscheid van die plaats genomen. Hij is van Bloemfontein, waar hij zijn vakantie doorbracht, in gezelschap van de heer A. Schram, naar Damvlei vertrokken. De heer Schram wordt n.l. zijn opvolger en de aanstaande mevrouw Schram, die op 't ogenblik op reis is van Holland naar Zuidafrika, wordt de assistente van het nieuwbenoemde Hoofd der School te Damvlei. Van beiden worden de beste verwachtingen gekoesterd. — Er is, bij dat afscheid nemen van de heer Kammeyer van Damvlei, door velen uiting gegeven aan het besef van wat men in hem gaat verliezen. In het openbaar geschiedde dit eerst op 'n vergadering van de Debatsvereniging, vervolgens in de Zondagschool, die door de heer Kammeyer bij gelegenheid van dit bezoek voor 't laatst werd gehouden, en eindelik op 'n bijeenkomst van de leden van de Schoolkommissie, belanghebbende ouders en schoolgaande kinderen. — Daar, op die bijeenkomst, sprak de voorzitter der Schoolkommissie, de heer E. A. van der Walt, de heer Kammeyer toe in woorden, die zowel van zijn hoge waardering van de door de vertrekkende onderwijzer verrichte arbeid als van warme, oprechte vriendschap getuigden. „Bij uw komst alhier," zo zeide de heer Van der Walt o.a., „hadden sommigen er bezwaar tegen, dat u hier als onderwijzer zou optreden, omdat ze u als 'n vreemdeling beschouwden. Nu ze u hebben leren kennen en waarderen, wilden diezelfde mensen, dat de nu door u opengelaten plaats door geen ander dan door 'n landgenoot van u zou ingenomen worden." Er werd de heer Kammeyer 'n lied toegezongen en uit naam van alle kinderen werd hem 'n adres aangeboden. De heer Kammeyer sprak daarop een ernstig woord, waarin wel de weemoed trilde, maar dat tevens vol geloof was en vol kracht. Met grote dankbaarheid maakte hij melding van de liefde, die hij in de dagen zijner beproeving van de bewoners der plaats ondervonden had. Zelfs de kleinste kinderen waren onder de indruk van de ernst van 't ogenblik en stoere mannen konden hun ontroering niet bedwingen.

TAAL- EN STAMVERWANTE BELANGEN.

Studie van Stamverwanten aan Nederlandsche Hoogescholen.

(Ingezonden).

Geachte Redactie!

Door plaatsing van het onderstaande in het eerstvolgende nummer van „Hollandsch Zuid-Afrika" zoudt U mij ten zeerste verplichten.

In Uw blad van den 15den Aug. l.l. wordt mij verweten, dat ik door mijn stukje in het laatste *Neerlandia*-nummer: „Inlichtingendienst over de studie aan Nederlandsche Hoogescholen" de Ned. Zuid-Afr. Vereen. te kort heb gedaan, omdat ik geen melding maakte van hetgeen door haar reeds ten aanzien van de studie van Afrikaners in Nederland gedaan is en nog steeds wordt gedaan. De schrijver van het artikel was zoo vriendelijk niet aan boos opzet te denken, maar mijn verzuim aan onwetendheid toe te schrijven. Het spijt mij echter, dat hij mijn onwetendheid als grooter voorstelt, dan ze in werkelijkheid is, want de Ned. Zuid-Afr. Vereen. en het Studiefonds voor Z.-Afr. Studenten waren mij beide bekend; zelfs wist ik, dat de N. Z. A. V. ook inlichtingen verschafte aan Afrikaners over de studie in Nederland. Ik dacht echter — en eerst hier zal dan mijn onwetendheid aan den dag treden — dat dit slechts waren, behalve natuurlijk algemeene inlichtingen aangaande de studie aan onze Universiteiten, meer bijzonder over het studeeren te Amsterdam en dan meer speciaal aan de Vrije Universiteit. Waar ik het in *Neerlandia* had ook over de studie te Delft, te Wageningen en aan de Veeartsenijschool, en onze Commissie bovendien meer bijzondere inlichtingen kan verschaffen aangaande *elke* Universiteit, meende ik in mijn artikel buiten beschouwing te kunnen laten, wat de inlichtingendienst van de N. Z.-A. V. doet. Evenmin sprak ik van wat Setia Tanah Hindia te Amsterdam, Onze Koloniën te Delft en nog meer vereenigingen in deze richting doen, omdat m.i. hun werken een meer plaatselijk karakter draagt. Nu ik evenwel uit het artikel in *Hollandsch Zuid-Afrika* moet opmaken, dat de studie-inlichtingen van de N. Z.-A. V. zich ook uitstrekken tot de instellingen van H. O. buiten Amsterdam, bied ik haar hier mijn verontschuldigingen aan voor hetgeen ik haar te kort heb gedaan.

Nog een enkele opmerking wil ik echter maken. In de 3de alinea van het boven reeds genoemde stuk in Uw blad, daar, waar de schrijver wijst op wat ik nog niet zou weten, staat o.a.: „Blijkbaar is hij ook niet bekend met de uitnemende „Gids", samengesteld door den heer A. Welcker, waarvan reeds een tweede druk, in 7 deeltjes, is verschenen, enz. Bij onderzoek bleek mij, dat bedoelde tweede druk is een omgewerkte en uitgebreide herdruk van den Gids, die indertijd, door den heer Welcker, als lid der Commissie voor *onzen* Inlichtingendienst, bewerkt, *werd uitgegeven door de Stud. Afd. Leiden van het Alg Ned. Verbond* met subsidie voor het Groepsbestuur. Zou het boven aangehaalde regeltje niet den indruk vestigen, alsof de N. Z.-A. V. zich de verdienste wilde toeeigenen, voor de uitgave van *beide* drukken zorg te hebben gedragen? Zou hier niet gezegd kunnen worden, met een variant op wat in het artikel van het vorige nummer van *Hollandsch Zuid-Afrika* geschreven stond: Meer goeds zou gedaan zijn, als niet op zoo *on*studenticose wijze de verrichtingen van andere lichamen in officieuse of officiëele mededeelingen van de N. Z.-A. V. in de pers werden omlaag getrokken?

Met dank voor de verleende plaatsruimte,

Achtend,

A. H. NOOY VAN DER KOLFF.

Leiden, 25 Aug. 1913.

Aanbevelingswaardige Adressen

KOEK EN BESCHUIT. Beschuitfabriek «Victoria» A. J. TEN HOPE. Rotterdam.	KOEK, BESCHUIT, ENZ. Bakkerij «De Ruyter» VERKADE & Co. Zaandam.	JENEVER EN LIKEUREN. ERVEN LUCAS BOLS. Amsterdam.
ASPHALT. N.V. Nederlandsche Asphaltfabriek. Rotterdam.	RUNDVEE. N.V. VEEBEMIDDELINGSBUREAU 11 Anna Paulownastraat 's Gravenhage.	SUIKERWERK, CHOCOLADE, en LIKEUREN. DE BONT EN LEYTEN. Amsterdam.
BORSTELWERK. Culemborgsche Borstel- en Kwastenfabriek, v/h. H. SILLEVIS. Culemborg.	STIJFSEL. DUYVIS & Co. Utrecht.	LETTERGIETERIJ. TETTERODE. Amsterdam.
MARGARINE. JURGENS' Margarinefabrieken. Oss.	OLIEMACHINERIEËN. P. M. DUYVIS & Co., Koog aan de Zaan.	HOUTZAAGRAMEN. P. M DUYVIS & Co., Koog aan de Zaan.
LIFTEN. P. M. DUYVIS & Co., Koog aan de Zaan.	HIJSCHWERKTUIGEN. P. M. DUYVIS & Co, Koog aan de Zaan.	GRAANMOLENS. P. M DUYVIS & Co, Koog aan de Zaan.

OPGERICHT 1843 OPGERICHT 1843

Export

koninkl. Nederl. Fabriek van Suikerwerken, Chocolade en Likeuren.

DE BONT & LEYTEN

SINGEL 169/175 AMSTERDAM. HOLLAND.

DUITSCH.

Opl. Ex. L. O.-Grammaire-Conv. les enz. -:-

S. v. Schooneveld,

Leerares M. O.

Joh. Verhulststr. 188.

PIENA DEENIK's KUNSTHANDEL

Spiegelstraat 20, AMSTERDAM.

Permanente TENTOONSTELLING van Schilderijen (van levende meesters), voorwerpen van Kunstnijverheid, Antiquiteiten, enz.

Bijbels en Hollandsche Boeken van de beste schrijvers zijn tot zeer voordeelige prijzen in de grootst mogelijke verscheidenheid te bekomen bij :- D. BOLLE, *Bazar van goedkoope boeken* te **Rotterdam**

De Catalogus, 144 bladzijden, wordt op aanvraag **gratis** en **franco** toegezonden, en is ook **gratis** verkrijgbaar bij de boekhandelaren te **Pretoria, Kaapstad** en **andere hoofdplaatsen.**

Verzuim dus niet om den Catalogus van D. BOLLE, Bazar van Goedkoope Boeken, te Rotterdam (Holland) gratis en franco aan te vragen.

Onze nieuwe catalogus van

Hollandsche Boekwerken, Christelijke lectuur, Bijbels, Wandteksten en **Zondagsschoolartikelen,**

wordt op aanvraag gratis en franco toegezonden over de geheele wereld.

Wij leveren alles wat op dit terrein verscheen (ook van andere uitgevers) vlug en billijk.

Rotterdam, (Holland). J. M. BREDÉE's Boekh. — Uitg. Maatschappij.

N. V. HOYMAN & SCHUURMAN'S SCHEEPSAGENTUUR

Amsterdam — Rotterdam — Hamburg.

Directeur: H. A. D. VAN DEN WALL BAKE.

Expeditie en Passage naar ZUID-AFRIKA.

VOOR PASSAGE: Union-Castle Lijn, Reguliersbreestraat 1, A'dam.

VOOR GOEDEREN: Clan-Lijn naar Kaapstad, Algoa-Baai en Oost-Londen.

Aberdeen (Rennie) Lijn naar Durban, Delagoa-Baai en Beira.

N. V. tot Exploitatie der Kon. Luxe Broodbakkerij

voorheen PAUL C. KAISER,

Vijzelstraat 5—13, AMSTERDAM. — Telefoon 1167.

FILIALEN | Gravenstraat 5, Willemsparkweg 83, Linnaeusstraat 74, Leidschestraat 98, 1ste Constantijn Huygenstraat 103.

BOEK,- KUNST- EN HANDELSDRUKKERIJ

- J. TJABRINGH Zn. -

O. Z. VOORBURGWAL 226, AMSTERDAM, TELEFOON 4511.

DRUKKER VAN:

HET HUIS, OUD EN NIEUW.

NAUTA en HAAGEN

CLICHE'S in elk Genre

Prinsengracht 780

Amsterdam. Telefoon 5725.